

Bokmeldinger

Pål Ketil Botvar, Ann Kristin Gresaker og Olav Hovdelien (red.), *Ingen spøk: En studie av religion og humor*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2019 (297 sider).

Anmeldt av Ingvild Sælid Gilhus

Religion og humor er et stort tema. Dette temaet blir tatt opp i en nylig utkommet bok med tretten bidragsyttere. Boken er redigert av Pål Ketil Botvar, Ann Kristin Gresaker og Olav Hovdelien og bygger på forskningsprosjektet, «Humor og religion – konflikt, dialog og endring». Boken dreier seg hovedsakelig om religion og livssyn i Norge, så selv om den inkluderer enkelte utblikk til andre steder, for eksempel amerikansk og britisk religionshumor og twitter i den svenske kirken, kunne den hatt Norge med i tittelen. Et bakteppe for boken er Jyllandspostens fremstillinger av Muhammed samt terroren mot Charlie Hebdo, som jo viser at humor slett ikke alltid er en spøk.

I innledningen nevner redaktørene pliktskyldig de tre «store» humorteoriene, som er overlegenhetsteorien, ventilt teorien og inkongruensteorien. Disse teoriene refereres det imidlertid lite til i bidragene og forfatterne engasjerer seg ikke i særlig grad teoretisk i dem. Bokens fortjeneste er ikke først og fremst at den bringer humor- og latterforskningen fremover, men at den gir spennende innsikter i religion i Norge i dag og i går. For å få til dette, er det stort sett andre typer teorier enn humorteorier som forfatterne benytter seg av, og særlig må den fruktbare medialiseringsteorien til Stig Hjarvard fremheves, som også presenteres i innledningen. Redaktørene tar videre opp teoretiske perspektiver på tilbakekomsten av religion i den offentlige sfæren. I likhet med medialiseringsteorien er dette meget relevant. I boken skjelnes det mellom religion i humoren, som er humoristisk behandling av religion, og humor i religionen, som er uttrykk for humor i en bestemt religiøs

sammenheng eller livssynssammenheng. Bokens to deler er strukturert rundt dette skillet.

I denne tverrfaglige antologien med bidrag fra kulturforskere, religionsvitere, teologer og medieforskere samt fra fagfolk fra tros- og livssynsorganisasjoner er kildematerialet forskjellige medier og sjangre. I første del av boken, *Religion i humoren*, tar forfatterne opp holdninger til humor i den norske befolkning (Pål Ketil Botvar), religionshumor i amerikanske og britiske komedier (Kai Hanno Schwind), prestehumor i norske medier i 50 år (Pål Repstad), spøk om religion, kjønn og sex i mannebladet *Vi Menn* (Ann Kristin Gresaker), hvordan islam blir presentert i to norske filmkomedier (Sofia Sjö) og standupkomikeres erfaringer med å skape humor om religion og hva disse komikerne oppfatter som akseptabel og uakseptabel vitsing om religion (Ann Kristin Gresaker og Olav Hovdelien). I den andre del av boken, *Humor i religionen*, som går mer spesifikt på enkelte religions- og livssynssamfunn, tar forfatterne opp islam, muslimer og humor (Shoaib Sultan), vitser i det ukentlige jødiske nyhetsbrevet *Shabbathilsen fra Bergstien* fra Det Mosaiske Trossamfund i Oslo (Gunnar Haaland), bruk av humor i presters forkynnelse ved gravferd (Bjarte Leer-Salvesen), humor i alternative religiøse magasiner (Irene Trysnes), humor hos de to dominikanerpaterne Arnfinn Haram og Kjell Arild Pollestad (Olav Hovdelien), komiske elementer i kirkelig kommunikasjon med utgangspunkt i den svenske kirkens offisielle twitterkonto (Andreas Häger) og humor hos livssynshumanister og ateister (Benjamin Eriksen og Didrik Søderlind).

Denne korte oversikten viser at boken tilsynelatende dekker en stor bredde. Inntrykket er likevel ikke at dette fører til at den spriker, boken holdes sammen av felles teoretiske perspektiver, skissert i innledningen, og den har, som nevnt, et sterkt fokus på norske forhold og samtidig, noe som bidrar til å gi den et samlet preg. Pål Ketil Botvars kapittel om holdninger til religionshumor i den norske befolkningen gir dessuten et religions-sosiologisk overblikk over feltet, som bidrar til å binde boken sammen.

Men innimellom føles det forfriskende når andre deler av verden trekkes inn og den lengre historien vises i enkelte glimt. Shoaib Sultan trekker for eksempel i sitt bidrag, «Islam, muslimer og humor», inn den uforlignelige Mullah Nasreddin, som levde på 1300-tallet i Tyrkia, før forfatteren går løs på humor i dagens populærkultur. Sultan har også et noe bredere perspektiv på samtidshumor enn mange av de andre forfatterne, han tar opp humor i den muslimske verden, muslimsk humor i Vesten i tillegg til muslimsk humor i Norge.

Mer typisk for bidragsyterne er imidlertid, slik allerede nevnt, at de fokuserer på norsk samtid eventuelt nær fortid slik Pål Repstad gjør i sitt interessante kapittel, «Prestehumor i norske medier i 50 år». Repstad tegner en utvikling over tid ved å analysere Rolf Wesenlunds portrett av feriebispedømme Kjartan Fjertnes (1960-årene), komikerne Kirkvaag, Mjøen og Lystads prestelige ablegøyer (1970- til 90-årene) og serien «Presten» med Bjarte Tjøstheim (2017).

Underholdningsaspektet ved denne boken skal heller ikke underverdes, dette er tross alt en bok der kildematerialet inkluderer en rik flora av vitser. I noen kapitler er dette tydeligere enn andre. Ann Kristin Gresakers kapittel om vitser i *Vi Menn* gir en smakebit av vitser bygget på stereotype oppfatninger av kjønn og religion: «–Vet du hvorfor Gud skapte Adam før Eva? – For å gi Adam sjansen til å snakke uten å bli avbrutt», «– Mamma, jeg kan ikke gifte meg med Ragnar. Han er ateist, og tror ikke på helvete... – Bare gift deg med ham, du. Vi to skal nok få ham til å forandre mening» (s. 97–98). Gresakers grundige artikkel tematiserer «religiøst tilpasset seksualisering av kvinner» og får klart frem at vitsene i dette mannebladet reproducerer og forsterker stereotypier ved å underbygge konvensjonelle kjønnsroller og skape grenser mellom «oss» og «dem» basert på religion, kjønn, seksualitet og etnisitet.

I denne anmeldelsen har jeg fremhevet noen av bidragene, men dette er ikke ment til forkleinelse for de andre. Bokens bidrag er gjennomgående gode og forskerne bak prosjektet fortjener honnør for dette vellykkete resultatet.